

Володимир Гнатюк в Криворівні, 1910 р.

З великим задоволенням він прийняв перехід комуністичної «Карпатської правди» на українську літературну мову, незважаючи на те, що фонетичний правопис не відповідав його «етимологічній граматиці»: «А тимчасом, мимо того, що круги правительственні не бажають собі національної свідомості, народна свідомість росте. Нині вже дві часописі виходять чисто по українськи, а то комуністична Правда, а тепер долучилися соціалдемократи.²¹ Волєшин остав позаді, та й скоро і не піде вперед... Як дальнє діла підуть не відомо. Думаю, що вперед, а не назад».²²

СПІВПРАЦЯ І. ПАНЬКЕВИЧА І В. ГНАТЮКА З ТОВАРИСТВОМ «ПРОСВІТА» В УЖГОРОДІ

І. Панькевич був добре обізнаний з народовецьким рухом в Галичині і, переселившись на Закарпаття, заснування «Просвіти» вважав одним з першочергових завдань. Відкриттю «Просвіти» він присвятив багато часу. На урочисті установчі збори, які відбулися на початку травня 1920 р., зібралось біля 400 селян, але найняті провокатори з русофільського табору «криком не допустили до ведення нарад».²³ 9 травня 1920 р. відбулись другі збори (вже без русофілів), і на них «Просвіту» було офіційно за- сновано.

²¹ Газета «Вперед» (1922–1938).

²² Лист І. Панькевича від 5 травня 1926 р.

²³ Лист І. Панькевича від 4 травня 1920 р.

Зараз після офіційного відкриття «Просвіти» І. Панькевич знайомив В. Гнатюка з програмою діяльності її наукової секції: «Вона буде мати за задачу прослідити мову, етнографію, а головно, видати місцевий словар». ²⁴

В. Гнатюк, який був одним з перших почесних членів ужгородської «Просвіти», гаряче підтримав ініціативу молодого Панькевича, тому що в науковій діяльності «Просвіти» бачив продовження своєї праці на полі дослідження і національного відродження Закарпаття. У відповіді на обрання його дійсним членом «Просвіти» він писав: «Прошу передати від мене Товариству «Просвіта» в Ужгороді щиру подяку за таке почесне визначення моєї скромної праці. Жалую дуже, що тяжка, довголітня хвороба відтягнула мене від продовжування праці над Угорською Україною та не позволила мені здійснити того плану, який я колись уклав собі, будучи здоровим. Наділюся однаке, що мої плани, доповнені й розширені, викочують уже самі тамошні уродженці. Незмірно тішуся, що для Угорської України минув довгий період вегетування та настав новий, що вілле в ней правдиво національну струю життя. Я тепер спокійний за її будучину, бо вона вже не загине для нашої нації». ²⁵

Завдяки ініціативі І. Панькевича «Просвіта» на початку своєї діяльності видала кілька науково-популярних книжок зrozумілою народові мовою, які В. Гнатюк зустрів дуже прихильно, ²⁶ але згодом вона потрапила в скрутне матеріальне становище, не одержуючи майже жодної державної допомоги.

В листі від 13 липня 1920 р. І. Панькевич скаржиться: «Неприхильність чеського уряду для нас, українців, велика, а змоглася по петлюрівській орієнтації. Нових не приймають, а зі старими не знаю що буде. А робітників треба дуже багато. Нас кілька носить весь тягар культурно-економічної роботи. Тепер зачала свою діяльність «Просвіта». Видає книжечки, закладає читальні, повстав вже музей. Є роботи дуже багато, а з автохтонією лише кілька робить. Проче вигідне панство. Молоді майже нема... А все-таки вже великий шлях дороги зробився, котра, мабуть, не миє без сліду...»

В. Гнатюк не хотів бути лише формальним членом «Просвіти». Протягом п'яти років він запропонував до видання п'ять самостійних праць, ²⁷ але жодна з цих праць на Закарпатті не вийшла.

Дуже важливу роль в справі об'єднання наукових сил Закарпаття зіграв «Науковий збірник товариства «Просвіта», всіх 13 випусків якого редактував І. Панькевич (1922–38). В. Гнатюк від самого початку уважно стежив за «Науковим збірником», про який детально інформував його Панькевич. ²⁸

²⁴ Лист І. Панькевича від 20 травня 1920 р.

²⁵ Лист В. Гнатюка від 17 червня 1921 р.

²⁶ Див. його рецензію на «Літературні стремління Підкарпатської Русі» В. Бирчака. Видав тов. «Просвіта» № 2, «Літературно-науковий вістник» (далі – ЛНВ), 1922, кн. I, ст. 86–88. (На першу книжку «Просвіти» — «О письменном языке подкарпатских русинов» відгукнувся Д. Дорошенко. ЛНВ, 1922, кн. V, стор. 185–187).

²⁷ 1) Добріка його старших статей про Закарпаття; 2) «Народні казки»; 3) «Народні новели»; 4) «Українська міфологія», 5) «Гуцульщина». Детальніше про це див. в останньому розділі.

²⁸ Лист І. Панькевича від 1 серпня 1922 р.

Вже в першому номері він опублікував опис учительного євангелія 1737 р., знайденого в с. Колочава на Закарпатті.²⁹

Часто він давав Панькевичу конкретні поради, як поліпшити рівень збірника, зробити його цікавішим, а головне, доступним для широких кіл населення. На його думку, збірник мав би мати три розділи: в першому пропонує друкувати статті про Закарпаття, в другому — інформативні статті про культурне життя на Україні та інших країнах, в третьому — рецензії та хроніку.³⁰ Якщо стежити за виданням збірника після 1925 р., то виявляється, що майже всі пропозиції В. Гнатюка було реалізовано.

I. Панькевич і сам не раз звертався за допомогою до В. Гнатюка. Перший номер «Наукового збірника» тов. «Просвіта» він навіть хотів друкувати у Львові, але після повідомлення В. Гнатюка, що друк у Львові коштуватиме понад 2 мільйони марок, він відмовився від свого задуму.³¹

У вересні 1924 р. I. Панькевича разом з В. Бирчаком звільнено з роботи в «Шкільному відділі» і переведено на посаду вчителя Ужгородської гімназії. «Ми оба пішли на жертву русофілам», — пише він В. Гнатюку.³² Але й посада в гімназії не була тривалою, тому Панькевич працював з подвійною енергією, щоб залишити за собою пам'ятник хоча б у формі наукових праць, на випадок, якщо змущений буде залишити Закарпаття: «Як діло не поправиться, то скоро буду за Карпатами і лиш біда, що не буду мав де притулитися у Вас. Для того я викінчує всі свої роботи аби щось позитивного дати із моєї п'ятирічної праці».³³

Поряд з вчителюванням, Панькевич і надалі залишився редактором ж. «Підкарпатська Русь», завідуючим науковою бібліотекою товариства «Просвіта», редактором «Наукового збірника» тощо.

У своїх відповідях на лист I. Панькевича В. Гнатюк гостро засуджує не лише політику закарпатських діячів Бескида, Гебея, Гагатка,³⁴ Волошини, але й русофільські тенденції Крамаржа та Клофача³⁵. Ю. Яворського він вважає «запеклим ворогом» і дивується, що «чехи такі індівідуа стягають до себе, а українців відтручають».³⁶

МОВНЕ ПИТАННЯ ТА НАУКОВА СПІВПРАЦЯ В КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В. ГНАТЮКА З I. ПАНЬКЕВИЧЕМ

I. Панькевича було покликано на Закарпаття передусім для вирішення мовного питання, яке за постановою Сен-Жерменського договору від 10 вересня 1919 р. мало вирішуватись на підставі «народної» мови.

²⁹ В. Гнатюк. Збірник Петра Колочанського, «Науковий збірник тов. «Просвіта» в Ужгороді». Ужгород 1922. стор. 229—233.

³⁰ Лист В. Гнатюка від 6 листопада 1924 р.

³¹ Лист I. Панькевича від 23 вересня 1923 р. та лист В. Гнатюка від 30 вересня 1923 р.

³² Лист I. Панькевича від 8 вересня 1924 р.

³³ Лист I. Панькевича від 8 березня 1925 р.

³⁴ Лист В. Гнатюка від 1 жовтня 1924 р.

³⁵ Лист В. Гнатюка від 15 червня 1925 р.

³⁶ Лист В. Гнатюка від 1 жовтня 1924 р.